

De middeleeuwse houten blokfluit van het Huis te Merwede (Dordrecht, 1940)

Blokfluit

Deborah Paalman

Terug van weggeweest: de houten blokfluit van het Huis te Merwede! Sinds 1950 was de vondst uitgeleend aan het Haags Gemeente Museum. Maar de fluit is nu weer terug in Dordrecht en bevindt zich in de archeologie-collectie van Erfgoedcentrum DiEP.

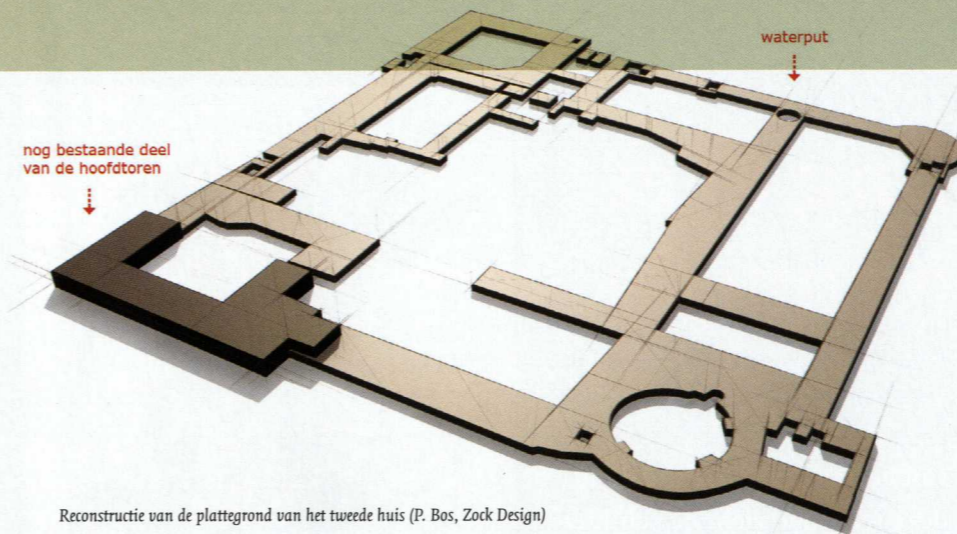
Op dinsdag 16 september 1940 werd door professor Renaud een blokfluit gevonden bij zijn archeologische opgraving van het Huis te Merwede. De fluit kwam uit een waterput in een tussenmuur van de keuken van het (tweede) Huis te Merwede, het kasteelachtige versterkte woonhuis van de heren (Daniël) van der Merwede. Het eerste huis kwam tot stand in het laatste kwart van de 13e eeuw, maar al na enkele decennia verzakte het en moest het herbouwd worden. Het tweede gebouw dateert van kort voor het midden van de 14e eeuw. Daarmee zou de fluit op z'n vroegst ook van iets vóór 1350 kunnen zijn, maar prof. Renaud hield met de datering een slag om de arm: 'rond 1400'. Zeker is dat de fluit niet ouder is dan 1418/1421, want het Beleg van Dordrecht en een paar jaar later de St. Elisabethsvloed, maakten van het fiere huis een ruïne.

Aelbert Cuyp, wintergezicht bij ruïne Huis te Merwede bij Dordrecht

Opgravingen Huis te Merwede in de jaren '40 van de 20e eeuw. Ter hoogte van de gele cirkel de waterput

Reconstructie van de plattegrond van het tweede huis (P. Bos, Zock Design)

Instrumentenmakers en blokfluitisten hebben altijd veel belangstelling getoond voor deze unieke fluit, vanwege de grote muziekhistorische betekenis. Lange tijd was de blokfluit uit Dordrecht zelfs de oudste van Europa, maar inmiddels zijn er nog meer oude exemplaren opgegraven, zoals in Duitsland, Polen en Estland. Zowel archeologisch als literair onderzoek wijst erop dat de blokfluit na het jaar 1000 in Europa opduikt. Ook in Franse miniaturen uit de 11e eeuw worden al afbeeldingen van blokfluitjes aangetroffen.

De blokfluit van het Huis te Merwede is gemaakt van fruitbomenhout (mogelijk pruimenhout). De fluit heeft zeven vingergaten aan de voorzijde en een duimgat aan

15e-eeuwse miniatuur uit het manuscript Roman de la Rose. Op de achtergrond muzikanten met blaasinstrumenten: 2 fluiten en een doedelzak. Of het hier om blokfluiten gaat is onduidelijk, maar aardig detail is dat de linker fluitist zijn rechterhand boven houdt en de linker onder, zoals ook mogelijk is bij de blokfluit van het Huis te Merwede. Dit in tegenstelling tot de standaard moderne blokfluit, waarbij de plaatsing van de handen is omgedraaid en keuze ook niet mogelijk is (Oxford, Bodleian Library, MS Douce 364, folio 83, Mirth and Gladness lead a dance).

de achterzijde. Het onderste gat is dubbel. Handig, want zo kon het instrument zowel met de linker- als met de rechterhand onder door verschillende personen worden bespeeld. Het niet gebruikte gat werd dan dichtgestopt, bijvoorbeeld met bijenwas.

De blokfluit dankt zijn naam aan het feit dat er een los blokje hout in de kop zit, waarlangs de lucht richting het labium wordt geblazen, het schuine gedeelte aan de voorkant van de fluit. De fluit uit Dordrecht heeft het formaat van een sopraanfluit, maar vreemd genoeg is de ruimte tussen het blok en het (beschadigde) labium nogal groot voor een sopraan. Ook steekt het blok erg ver door in het venster. Hierdoor kreeg de fluit een hees geluid. Enkele kenners denken dat er een poging is gedaan de beschadiging aan het labium weg te snijden, maar dat daardoor de ruimte erboven te groot werd. Om de tussenruimte te verkleinen werd het blok waarschijnlijk iets naar beneden gedruwd, maar ook dit verbeterde de klank niet. Dit kan een reden zijn geweest om de fluit weg te gooien.

Deze kleine veranderingen hebben dus grote invloed op de toon als er op deze fluit zou worden geblazen. Dat is overigens wel geprobeerd. Ook is de fluit nagebouwd: de kopie had een eenvoudige klank.

Kop van de fluit, met blok en labium

De replica kreeg echter een uitbreiding die het origineel niet heeft: een aanblaaskap op de bovenkant en verlenging van de onderkant met een extra ring, want zonder deze aanpassing is het verschil tussen de greep met alle gaten dicht en die met het onderste gat open maar een halve toon. Dat vonden veel blokfluitkenners wat vreemd, hoewel nu ook bij enkele andere vroege blokfluiten dit verschijnsel is geconstateerd... Hoorst dit dan toch zo, of werden kap en ring niet gevonden omdat ze van ander materiaal waren gemaakt, zoals been, hoorn of ivoor? Werden deze onderdelen misschien opnieuw gebruikt bij een nieuwe fluit en was het daarom de moeite waard dit van de oude af te halen, voordat deze werd weggegooid? Veel vragen, geen antwoord: niemand kan aantonen hoe het origineel ooit was.

Wel kan worden gezegd dat deze blokfluit is gemaakt door een kundige bouwer. Waarschijnlijk is het daardoor geen goedkoop instrument geweest. Mogen we hieruit concluderen dat er door professionele muzikanten op werd gespeeld? En dat er geen muziek mee werd gemaakt voor het gewone volk op een jaarmarkt of in de herberg, maar voor de adel, op kastelen? Op het Gezondheidspark in Dordrecht zijn ook middeleeuwse fluitjes opgegraven tijdens archeologisch onderzoek (2006).

Middeleeuwse benen fluitjes, Gezondheidspark Dordrecht, 2006

Waarschijnlijk zijn het twee afzonderlijke fluitjes geweest, want de delen passen niet aan elkaar. Ze zijn gemaakt uit scheenbeenderen van een schaap of geit, maar deze fluitjes hadden waarschijnlijk geen blok. Waren dit goedkope fluitjes waarop muziek werd gemaakt voor en door het volk?

Met dank aan: Dhr. dr. J. Bouterse (expert op het gebied van historische blaasinstrumenten), Dhr. D. Brügger (fluitist Amsterdam Loeki Stardust Quartet)